

60-talet, vad fan hände egentligen, eller

Sammanfattning av franska surrealistgruppens upplösning

efter Alain Joubert: *Les Mouvement des Surréaliste, ou Le fin mot de l'Historire*, Paris 1997
(och andra bakgrundskunskaper, främst muntliga traditioner, tidskrifterna *L'Archibras* 1967-69 och *Bulletin de Liaison Surréaliste* 1970-76, samt dokumentsamlingarna *Tracts et declarations surréalistes* band 2 och *Surrealism against the current*)

Mattias Forshage

Upplösningen av den franska surrealistgruppen 1969 (och Jean Schusters befängda påstådda upplösning av den "historiska surrealismen" samma år) har alltid tett sig som ganska mycket ett mysterium. Var det så att man aldrig fann inspiration och kraft att fortsätta efter Bretons död? Nej, isåfall skulle man kanske inte fortsatt i två och ett halvt år, och under den tiden gett ut en av sina bästa tidskrifter under efterkrigstiden... Var det så att man, som den där löjligen formeln blivit, inte förmådde "hantera besvikelsen efter 68"? Eller var det verkligen så, som det också sägs, att man blev helt tagna på sängen av majrevolten och knappt förmådde delta alls? Och hur fan kunde man undvika det? Har det något att göra med den där extremt förbryllande vurmen för Kuba plötsligt 1967? Eller är det helt enkelt så, som många har velat göra gällande, att den talanglöse men maktfullkomlige byråkraten Schuster och hans byråkratanhang helt enkelt körde surrealistgruppen i botten med byråkratiska manövrer, och allt helt enkelt är deras onda plan, eller deras dumhet? Ja, kanske det, men hur i hela friden kunde det här anhanget få Bretons förtroende i slutet av hans liv, och framförallt, hur kunde resten av surrealistgruppen låta dem hållas när de satte igång med det där sinistra transandet? Detta har varit mysterier, det är frågor som är ganska centrala för att förstå den organiserade surrealismens förutsättningar överhuvudtaget, men som tett sig närmast obesvarbara.

Tills Alain Joubert plötsligt, 35 år senare, tar bladet från munnen och berättar vad som skedde. Ja, det mesta är väl inte helt plötsligt. Mayoux hade tydligen ställt samman en dossier med alla dokument, men den trycktes aldrig. Bounoures enkät trycktes i 75 exemplar och skulle uttryckligen inte nå offentligheten. Det finns en hel del ilska debattartiklar och t o m pamfletter mot Schuster genom åren, men inget som kommer merparten av den läsande allmänheten tillgodo. Även Joubert har gnällt en del tidigare, men det var först efter att han läst hur hastigt och oinitierat saken avhandlades i Durozois historik över surrealiströrelsen som han tydligt riktigt insåg hur lite folk förstätt, och att det kunde spela en viss roll om de gjorde det.

Bakgrund: Organisering och politik i franska gruppen på 50- och 60-talet

Under 50-talet, efter det korta samarbetet med anarkisterna kring *Le Libertaire* i början av decenniet, hade politiken kommit att bli en huvudsakligen individuell fråga inom den franska surrealistgruppen. Man månade om en revolutionär hållning, om det sedvanliga motståndet mot den borgerliga moralen, om motstånd mot stalinismen och om att påminna om den utopiska socialismen, men på den kollektiva nivån var detta allt. Flera, särskilt Péret, Janover, Legrand,

Joubert, Mayoux, var politiskt aktiva, mest i delar av den trotskistiska rörelsen och i små kommunistgrupper som kallade sig "frihetliga" och som jag har svårt att placera som något annat än löst hängande mellan ultravänsterism, trotskism och gammaldags kulturanarkism.

Efter Benjamin Pérets död 1959 återstod inte längre någon annan än André Breton från förkrigsgruppen (några fanns kvar i krokarna som sporadiska medlemmar, Jehan Mayoux var aktiv men från landet, Toyen var ju en förkrigssurrealist men hon kom till Paris först efter kriget). Breton började bli krasslig, hade köpt en stuga på landet och började tillbringa mer tid där. Med en viss oro över surrealistgruppens kontinuitet och sammanhållning tycks det som han mer och mer lämnade över ansvaret till några efterträdare att organisera gruppens dagliga verksamhet. Framförallt till Jean Schuster, som hade visat sig vara en mycket ivrig och handfast organisatör, talare, hantlangare, fixare, intellektuell.

Lägg märke till att Jean Schuster var en av de få medlemmarna i surrealistgruppen som inte målade, inte skrev dikter, inte gjorde film, inte gjorde skulpturer eller objekt, inte hade ett brinnande intresse för film eller humor eller någon form av populärkultur, inte var nyfiken på musik eller arkitektur eller antropologi eller esoterism, inte var engagerad i politik, o s v; kort sagt saknade både specifikt kreativa intressen och överhuvudtaget andra verksamhetsformer än rent organisatoriska (och essäistiska i nära anslutning till det organisatoriska). Han fick officiellt förtroendet i Bretons testamente att ansvara för surrealistgruppens arkiv, inofficiellt tyckte han själv (och de flesta andra i gruppen) att han fick förtroendet att efterträda Breton som ledare.

Vi som är vana vid en lite annan typ av organisering måste nog tänka efter två gånger för att förstå att och hur Breton faktiskt var ledare för gruppen. Han hade formulerat surrealismen, grundat surrealistgruppen, hållit den ledande genom flera decennier av vedermödor och framgångar, ständigt upptäckt nya förmågor och kraftcenter. Han hade helt enkelt det som anarkister och antropologer kallar en *förvärvad personlig auktoritet*; hans hela historia och den personliga tillit som alla hade till honom gjorde att hans ord vägde tyngst. Han var gruppens "språkrör" utåt, och i alla sammanhang där han själv inte ville, hann eller kunde uttala sig (de flesta) tog han ansvar för att skicka någon annan representant. Som organisatör var han också självklart den som tog initiativ och som var ständig ordförande. Han fördelade ordet, "La parole est à vous", vilket säkert var en nödvändighet i en debatt mellan trettio upphetsade franska retoriker, han ställde nyfikna frågor till nykomlingar, och han var närvarande på stamkafét varje vardag mellan sex och åtta på kvällen (om han inte var på landet), vilket alltså var surrealistgruppens mötestid (de andra hade ingen närvaroplikt om de inte ålade sig den själva). Eller snarare, detta var tiderna för gruppens löpande verksamhet, och gällde det någon specifik diskussion eller arbetsuppgift så anordnade man istället ett möte, som kunde vara hemma hos någon eller på en restaurang eller så.

Schuster väntade sig alltså att denna auktoritet skulle gå i arv till honom. Eftersom han ingalunda kunde fylla upp mästarens stora skor hade han också en krets runtomkring sig som *tillsammans* skulle kunna utgöra en Breton, var väl den fromma förhoppningen. Närmast Schuster fanns så José Pierre, som ville reinkarnera Bretons fingertoppskänsla, översikt och upptäckarglädje vad gäller konst, och Gérard Legrand, som väl var den som skulle reinkarnera Bretons skarpsinniga och lyriska teoretiska tänkande och även hans diktande. Legrand var verkligen skarpsinnig och originell både som teoretiker och poet, men José Pierres trista konstböcker har alla sett, och

Joubert berättar att Pierre en gång verkligen sade "Jag är surrealist bara för att få träffa tidens stora konstnärer" (det kan förstås vara sagt till stor del på skämt, men det finns inget i hans handlande som motsäger det!) Till den här centrala klickken slöt sig under 60-talet också Philippe Audoin (en redan gammal, duktig träkmåns), Claude Courtot (en ung och korkad litteraturhistoriker som skrev bra protokoll), Jean-Claude Silbermann (temperamentsfull konstnär) och Vincent Bounoure (fåtöljantropolog och expert på "primitiv konst").

Men från denna tid ville också Schuster bli politisk. Inte minst är ju det ett enormt fält att vara organisatorisk och att vara ledare inom! Och till skillnad från de vanliga dödliga surrealisterna, som var politiskt aktiva på egen hand, skulle Schuster (oombedd) organisera surrealistgruppen politiskt. Och vart gick han då? Han skrev upprop (i surrealisternas namn) för att bilda kommittéer av "revolutionära intellektuella". För honom var det författare med frihetliga idéer som var primära naturliga politiska samarbetspartners, varken några aktivister eller några organisationer. Och det fanns ett gäng tillgängliga som tyckte om att vara "revolutionära intellektuella", och som var sympatiskt inställda till surrealismen, ett gäng där Marguerite Duras, Dionys Mascolo och Maurice Blanchot var de centrala personligheterna, som alltid ställde upp när Schuster kom med ett upprop. I några fall ville man bredda sig och vara så ickesekterisk så man också tog kontakt med existentialisterna, det andra och större lägret av "revolutionära intellektuella" Att många i gruppen fortfarande var politiskt aktiva på egen hand bekymrade inte Schuster. (Eller, för den delen, bekymrade honom...) Visserligen hade Legrand slutat med politik och Péret dött, men Joubert och Mayoux var lika aktiva som någonsin, och nu med sällskap av t ex Cabanel, Lagarde och Espagnol. Breton, som med sina traditionellt goda ledaregenskaper visste att delegera, brukade skicka aktivisterna Alain Joubert och Nicole Espagnol som surrealistgruppens representanter i politiska ärenden.

Ett av dessa initiativ bland "revolutionära intellektuella" fick stor genomslagskraft, och därmed kanske viss effekt. Det gällde "Deklarationen för rätten till olydnad i Algerietkriget" 1960, som Schuster, Mascolo, Breton, Legrand och Blanchot skrev, och som många skrev under så att det blev känt som "De 121:s manifest". Manifestet blev iallafall förbjudet, och många av undertecknarna sparkades från sina jobb. Förmodligen stärkte det också tveksamma personer i föresatser att vägra militärtjänst, förbrödra sig med algerierna och gömma flyktingar. Och Sartre, som redan alltid var i alla massmedia, fick ännu mer tillfälle att förklara att franska revolutionära intellektuella minsann stödde den nationella befrielseörelsen FLN oserverat. Vilket det givetvis inte riktigt var frågan om. Några aktivister, inklusive ex-surrealisten och nu heltidsaktivisten Louis Janover, attackerade Sartre för att ha kuppatt och förvrängt frågan. Schuster blev rasande och ville att surrealistgruppen skulle hämnas på aktivisterna för att de försökte ge bilden av osämja bland de revolutionära intellektuella, men Breton som fortfarande levde kunde stoppa Schuster och förklara för honom att aktivisterna hade faktiskt fullkomligt rätt i frågan.

Nästa större politiska tematisering var relationen med trotskisterna i mitten på 60-talet. Schuster hade börjat snegla på trotskistbyråkratin som ett intressant fält, och när den tydliga legendariske trotskisten Alfred Rosmer dog 1964 skrev Schuster en hyllning som surrealisterna ställde sig bakom. Trotskistpartiet PCI (de som var den kvarvarande franska sektionen av Fjärde Internationalen) uppfattade, förmodligen helt korrekt, detta som en trevare, och skrev i sin tur en officiell skrivelse till surrealisterna med förhoppningar om samarbete i presidentvalet 1965. Nä, presidentvalet var nu kanske att gå lite för långt, surrealisterna var tvungna att avböja, men under

bedyranden att de såg fram mot andra former av samarbete. Trotskisterna blev entusiastiska, och en av deras ledare, Michel Lequenne (senare kontroversiell medlem i surrealistgruppen på 90-talet!) tog tillsammans med den trotskistiska konstnärgruppen Rupture, kontakt med surrealisterna igen 1966 för att återuppliva FIARI, förbundet för en oberoende revolutionär konst, som Breton och Trotskij startade 1938, utan någon specifik analys av situationen men alltid pigga på frontorganisationer. Surrealisterna var tvungna att avböja nu igen, helt enkelt för att de inte tyckte att den socialistiska realismens diktat var en av de mest verksamma fienderna mot människoandan vid 60-talets mitt. Dock, i deklARATIONEN som ger detta svar, understryker surrealisterna (svaret är signerat av Schuster och hans gäng plus Breton) att de väldigt gärna fortsätter diskutera samsarbetsformer med PCI:s ledning!

Den internationella surrealistutställningen i Paris 1965 är intressant av flera skäl. Dels att den hade ett i princip politiskt tema, "Den absoluta avvikelserna" och fokuserade mycket på samhälls- och ideologikritik. Dels att detta tema beslutades inom gruppen på tillskyndan av en yngre majoritet och gentemot Bretons uttalade egen ståndpunkt att utställningen borde handla om den höviska kärleken. Detta har kanske nyligen blivit det klassiska motexemplet i frågan om Bretons makt i slutet av hans liv, mot den gamla anekdoten om hur han, efter att ha lyssnat på argumenten från de yngre som var mycket entusiastiska över Resnais film "I fjol i Marienbad", avkunnade sin dom: "Så länge jag är i livet ska 'I fjol i Marienbad' inte kallas för en surrealistisk film". Man kan naturligtvis finna det senare agerandet rejält fånigt, men för Breton torde en sådan fråga ha karaktären om att in i det sista med sitt eget omdöme kunna personligen stå som garant för innebörden av den attityd som man en gång grundade en rörelse kring. Sammanhängande med det är förstås ifrågasvarande ungdomars tilltro till Bretons omdöme i frågan (annars hade de förstås kunnat kalla vilken film de ville surrealistisk utan att fråga honom!). Jämför detta med beredvilligheten att inte med maktargument trumfa igenom sin egen minoritetsposition i en fråga som verkligen gällde kollektiv verksamhet, frågan om vilket tema en gemensam utställning skulle ha.

Det politiska temat i utställningen hade framförallt udden mot konsumtionssamhället, och var baserat på en kritik av vardagslivet, och inspirerat av framförallt Marcuse och Norman O Brown. Härvidlag kom man att till skillnad från de andra surrealistutställningarna, ta upp "myter" i den negativa bemärkelsen av ordet, som ideologiska enheter i samtiden. Och det sätt man tog upp dem på var naturligtvis med svart humor, skapande fantasi, poetiska sammanställningar och åkallandet av imaginationen, den orubbliga nonkonformismen, friheten och kärleken gentemot detta system av elände. Situationisterna hade vid det här laget varit aktiva länge, men deras idéer hade ännu inte nått någon större spridning, de hade inte ännu fastnat för "skådespelssamhället" som övergripande förklaring, Debords bok med samma namn, liksom Vaneigems bok, eller för den delen, pamfletten om "misären i studentmiljön" (de tre mest spridda situationistiska texterna) var ännu inte skrivna. För övrigt så hade ju också situationisterna startat genom att ta avstånd för surrealisterna, och fortsatt håna dem, och man kan nog lugnt säga att de flesta av surrealisterna kände till situationisterna som självgoda bråkmakare men visste så gott som ingenting om deras idéer.

Hursomhelst, utställningen 1965 var inte bara i beslutet om temat, utan i hela planeringen och hela byggandet av utställningen den av surrealistutställningarna i Frankrike som var *allra mest kollektiv* och, om man så vill, *allra mest demokratisk* (man kan tillägga att den också hörde till de

minst internationella). Detta sagt bara för att understryka att man inom gruppen var kapabel att fungera konstruktivt kollektivt och inte hade gjort sig beroende av ett välvilligt eller manipulativt ledarskap. Som ytterligare exempel tar Joubert upp något som aldrig tidigare talats om offentligt, att man hade en serie *interna soarées* 1964-68 ("Les nuits de Ranelagh"), på en biograf som en i gruppen faktiskt ägde, som efter bioprogrammets avslutande vid midnatt fylldes av lekfulla surrealist. På biografscenen uppförde man så hela natten en följd av sketcher, performances, sång- och dansnummer, som alla var förberedda bara individuellt eller i smågrupper i hemlighet, eller kanske ännu oftare fullkomligt improviserade. Breton, som levde vid de första av de här nätterna, var gammal och ville inte vara ute på natten, så allt skedde utan honom.

Vad fan hände egentligen?

1966 Bretons död, 1967 den konstiga Kubavurmen, 1968 hur kunde man missa Majrevolten?

Sen dog Breton. Alla var lamslagna av sorg en stund, och mötesverksamheten upphörde i några månader, men alla var självklart ense om att verksamheten skulle fortgå som vanligt, man hade ju redan planerat en ny tidskrift, osv. Den enda skillnaden var att Schuster, och kretsen kring honom, nu tänkte att bollen helt gått över i Schusters hand och han skulle åtnjuta en villkorslös auktoritet. Det blev inte riktigt så. Framförallt var de politiska en nagel i ögat på ledarna (säkert var de också ganska besvärliga, och redan utan några större motsättningar är ju den franska retoriska stilen påfallande tjafsig). Hela verksamheten blev väldigt spretig och trögarbetad.

Några tyckte att man skulle strama upp verksamheten och ha några grundläggande diskussioner. Av flera parallella förslag till sådan uppstramning var det Bounoures text "För en lekfull morgondag" som alltså kom inifrån Schustergänget och som därför fick prioritet på dagordningen. Texten är magnifikt motsägelsefull. Underrubriken är "Intern resolution för att bromsa rutinen och förbjuda uppkomsten av dogmer inom surrealismen" och den ställer viktiga grundläggande frågor om relationen mellan idéer och verksamhet, mellan intern och extern verksamhet, osv. Dessutom ställer den retoriskt frågan, vilka är egentligen vi att döma tidens gerillakämpar och befrielsesoldater i olika delar av världen? Och slår fast att ett ovillkorligt kriterium på att vara surrealist är att man måste gå på möten minst tre gånger i veckan!

Resolutionen presenterades inte av Bounoure för hela gruppen, utan för redaktionskommittén för surrealisternas nya tidskrift *L'Archibras*, vilket i stort sett sammanföll med Schuster-gänget, och det var denna redaktionskommitté som fastslog och signerade dokumentet. För hela gruppen presenterades texten som fastslagen. Alla skulle skriva under, den som inte ville skriva under visade därmed att man inte var redo att ta detta steg framåt och var därmed utesluten. Joubert, Espagnol, Cabanel och Lagarde försökte väcka den politiska frågan, som aktivister var de naturligtvis ivriga att påpeka att det här med principiellt och reservationslöst stöd till nationella befrielseörelser var en farlig politisk väg. Espagnol viftade med en lista över politiska fångar på Kuba. Ordförande Schuster avbröt och förklarade att diskussionen vid det här laget var över, nu gällde frågan bara om man skrev under eller ej. Skrämda inför hotet om uteslutning kröp de små aktivisterna till korset och satte dit sina namn, men skrev också dit en massa små reservationer (som sedan naturligtvis inte reproducerades i tryck). Däremot Mayoux, "i provinsen" som det heter i Frankrike, kände inte det sociala trycket utan talade rakt ut per brev om att det inte kunde bli fråga om någon sådan suspendering av det politiska omdömet. Så blev han utesluten, 63 år

gammal och den allra sista kvarvarande medlemmen från förkrigsgruppen och då fortfarande en brinnande surrealistisk och politisk aktivist...

Ungefär samtidigt kom en inbjudan från Kuba. Det var gammelsurrealisten Wifredo Lam, Castros personlige vän, som arrangerade en kulturfestival i Havanna och gärna såg surrealisternas aktiva deltagande. En grupp surrealist, inklusive kubafödda Camacho och Cardenas samt merparten av Schuster-kretsen ställde entusiastiskt upp (jämför vänsterintellektuella från hela världen, från Sverige kom Lasse Söderberg, Lütfi Özkök, Peter Weiss och Gunilla Palmstierna), visades runt och såg en oerhörd massa fint. När de så efter en lång karibisk semester kom hem till Paris skrevs en deklaration till stöd för Kuba – det torde vara den enda gång i historien som en surrealistgrupp manifesterat sitt stöd för en regim! – som fokuserade på att man helt stödde Castro och det kubanska folket (ingen motsättning där inte) i att lösa den kubanska revolutionens problem, och på att det var särskilt viktigt att motsätta sig att Che Guevaras död användes som ett argument mot gerillakrigföring i Latinamerika eller överhuvudtaget. Schuster kallade till ett "surrealistiskt konvent", ett heldagsmöte, där undertecknandet av kubahyllningen var huvudpunkten på dagordningen. Den enda utomstående som var inbjuden var litteraturhistorikern Marguerite Bonnet, känd trotskist från PCI, vilket var den enda delen av troskiströrelsen som helhjärtat stödde Kuba. Joubert och Espagnol försökte föra en invändning på tal, varpå Schuster åter omedelbart tillkännagav att "diskussionen är över". När andra reagerade mot censurering av hela frågan, släppte Schuster fram den kubanske surrealisten Camacho, som (utan att låta höra själva invändningarna) intygade att det faktiskt var en fungerande demokrati med yttrandefrihet och allt på Kuba. Några år senare hade Camacho blivit rasande anticastroist och hävdade att det var hans besök 1967 som avslöjade att den castroistiska regimen byggde på lögn, censur och mer eller mindre terror, men på detta möte hade han inte ännu formulerat någon ny ståndpunkt. Nå, Joubert och Espagnol skrev iallafall under, livrädda att bli uteslutna ur gemenskapen (i boken skäms Joubert något fantastiskt över detta).

I den här vevan bodde Elisabeth Lenk ett tag i Paris (filosof från Frankfurtskolan, känd som en av dem som uppmärksammade och analyserade Heideggers nazism) och deltog i surrealistgruppen. Hon träffade även situationisterna, eller hade iallafall information om dem, och tog upp på ett möte hur det från deras horisont syntes att det började röra sig på universiteten. Många blev förstås nyfikna, men Schuster, ja vad tror ni han gjorde? Han tyckte att det var viktigt att man inte skulle få tala om situationister på ett surrealistmöte, så han gav Lenk ett ultimatum, hon måste omedelbart välja mellan dem och oss! Inför ett sådant absurt utspel lämnade hon naturligtvis kafét och kom aldrig tillbaka.

Den svenske konsthistorikern Ragnar von Holten, som imponerade på Breton med sina kunskaper om Gustave Moureau, hade länge varit då-och-då-medlem i franska gruppen, och ville förstås arrangera en internationell surrealistutställning i Stockholm. Tidigare hade det talats om Liljewalchs, men nu, 1968, hade han fått Moderna Museet att nappa. von Holten var ju nu nära vän med merparten av Schustergänget, särskilt José Pierre som ju hade exakt samma inriktning av att lägga tonvikten av sitt surrealistiska engagemang i glädjen att få träffa stora konstnärer (och kunna profitera på att skriva om dem och arrangera utställningar med dem), så saken verkade klar. Men det knystades i gruppen, och även Bounoure inom Schustergänget kände en ryggmärgsanarkistisk impuls; han sade att det var otänkbart att arrangera en utställning på ett statligt svenskt museum; det vore ju att bli personligen inbjuden av kungen och nobelkommittén!

Ja, det kunde ju de flesta hålla med om. Den överraskande kompromisslösning som snabbt beslutades var att von Holten och Pierre skulle fortsätta med planeringen av utställningen utan avbrott, men den skulle inte kallas en “internationell surrealistutställning” utan bara en “internationell utställning av surrealistisk konst” och följaktligen skulle inte gruppen vara engagerad i projektet utan von Holten & Pierre ensamma arrangörer (men man skulle gärna hjälpa till med allt man blev ombedd om).

Ungefär samtidigt fick Parisgruppen för första gången på 20 år plötsligt kontakt med de tjeckiska surrealisterna – den politiska situationen hade lättat något i Tjeckoslovakien, det som kallas Pragvåren. Tjeckerna lade sig i diskussionen och var av naturliga skäl mycket mistänksamma mot olika typer av nationella socialismar... Diskussionen var redan från början teoretiskt och organisatoriskt avancerad, och snart kom man fram till ett förslag till en gemensam plattform kring surrealismens aktuella ståndpunkter och närmaste framtida uppgifter, Pragplattformen. Det måste vidgås att Schuster verkligen är en av huvudförfattarna till dokumentet, men att de intelligentare Legrand och framförallt tjeckerna lagt band på hans värsta organisatoriska och politiska dumheter. Dokumentet nämner bara i förbifarten de nationella befrielseörelserna och talar mer om mer fundamentala problem med politiken. Inte minst understryker man att den revolutionära vokabulären måste revideras för att kännas aktuell i nutiden. Även om texten har en del påfallande blinda fläckar är det också mycket konstruktivt och till stora delar klarsynt. Texten skrevs färdigt i April 1968. Var det något mer som var på gång då?

Det brukar sägas att surrealisterna misslyckades med att agera i majrevolten för att de blev alldeles tagna på sängen. Det är nog riktigare att se att de flesta surrealisterna inte såg surrealistgruppen som ett lämpligt forum för ett sådant engagemang, sannolikt främst för att dess byråkratiska struktur med byråkratiska sympatisörer till stalinistbyråkratiska regimer i toppen gjorde det uppenbart olämpligt. Surrealistgruppen skrev förvisso en text 5/5 där man hyllade de begynnande majhändelserna, varnade för kommunistpartiets manipulationsansträngningar och “ställde sig till förfogande”, och några små deklamationer till, men i praktiken låg den regelbundna surrealistiska mötesaktiviteten nere under maj och juni, folk var ju upptagna på annat håll. Det finns givetvis ingen detaljerad kartläggning av vem som gjorde vad, och ingen av surrealisterna intog någon massmedietillvänd ståndpunkt som “talesmän” för revolten (till skillnad från t ex ex-surrealisten Jean-Jacques Lebel), men det är väl känt att Matta, Hérold och Parent gjorde uppviglande affischer, att Benoît gjorde dockor som användes i demonstrationer, och Joubert berättar i sin bok om hur han själv, Nicole Espagnol och den inreste nu 64-årige uteslutne surrealisten Jehan Mayoux stod sida vid sida bakom barrikaden på Rue Gay-Lussac. Till och med gänget kring Schuster blev uppslukade i olika lokala kommittéer och händelser, vissa kanske främst fortsatt med byråkratiska sysslor, men för Vincent Bounoures del kom majhändelserna att bli en riktig kursändring: hädanefter hörde han till den besvärliga politiska oppositionella flygeln och inte till den byråkratiska maktklicken i surrealistgruppen. I mitten på Juni, medan polisjakten på revoltens förgrundsfigurer fortfarande pågick som bäst, gav man ut ett specialnummer av surrealisttidskriften, inte utgivet hos den vanliga förläggaren utan egenhändigt tryckt, med en blandning av uppviglande texter och sådana som uttrycker bittert hat mot den räddade samhällsordningen och mot de Gaulles regim – alla enskilda texter osignerade men helheten undertecknad av en tillfällig redaktionskommitté med 8 medlemmar (inklusive Schuster och Bounoure). Det finns en del något kryptiska referenser till grupper av ungdomar som sökte sig till surrealistgruppen efter majrevolten i förhoppning att man där skulle kunna hitta en

fortsättning av den frihetliga andan, men det tycks som inga sådana personer blivit långvariga i gruppen, och en referens till att Schuster resolut uteslöt "okontrollerbara element".

Men världshändelserna duggade tätt detta år. I Augusti rullade de sovjetiska stridsvagnarna in i Prag för att hejda den demokratiska utvecklingen i Tjeckoslovakien. Några av de tjeckiska surrealisterna flydde till Paris, och tillsammans med de franska surrealisterna gjorde man åter ett raskt egenhändigt tryckt specialnummer av tidskriften, där man tryckte fördömler över repressionen, inklusive en artikel vid namn "Marxismen och kokoskrabban", och en tjeckisk deklaration betitlad "Man hejdar inte en vår" (de vore intressanta att läsa). Dock finns där också ytterligare en av dessa officiella skrivelser från de revolutionära intellektuella (Schuster och hans gäng plus Duras och Mascolo): ett öppet brev till kubanska kommunistpartiet! Castro hade nämligen genast gått ut och stött interventionen mot Tjeckoslovakien, och nu blev castroisterna så ledsna för detta som de uttryckligen kallade hans "första misstag" och bad om att partiet skulle ta upp frågan till omprövning! Återigen blev aktivisterna i gruppen mållösa; hans *första misstag*; hur var det då med militär nedkämpning av folkliga missnöjesdemonstrationer med åtskilliga döda, fängslande av alla anarkister och trotskister, arbetsläger för korrektion av antisociala element utan rättegång, censur av hela pressen, saker som alltsammans rapporterats fritt i utländska media sedan 1961; hallå? I samma nummer trycktes nu också för första gången Pragplattformen, som bara var fyra månader gammal, men i vissa avseenden hade hunnit bli synnerligen inaktuell...

Några (t ex Joyce Mansour och Robert Benayoun) kom inte tillbaka till gruppen efter majrevolten. Men under hösten 1968 hade en stor grupp surrealisterna "vilda möten" hemma hos Mimi Parent, där man lekte lekar och bara var på godare humör än på de byråkratiska kafémötena. Man började också planera en lekbaserad publikation, och Silbermann, visserligen med i Schustergänget men mer lekfull än de andra där (och för den delen även mer politisk) blev oerhört entusiastisk. Han tog t o m upp saken på ett kafémöte, men Schuster, som vid det här laget tycktes ogilla alla idéer utom dem han själv kommit på, förklarade att något sådant kunde inte komma ifråga, och projektet lades genast ner.

1969 Hur fan gick upplösningen till

Sen i januari når Schusters retlighet sin kulmen. På ett möte föreslår han att man istället för en bild på framsidan på nya numret av tidskriften ska ha en text, t ex en text som Audoin just skrivit om någon nyhet om sovjetiska kommunistpartiet. Många tycker att det är en dålig idé, vissa att det dessutom är en helt ointressant text. Då är måttet rågat för Schuster, och han förklarar att om man tänker motarbeta allt han gör så tänker han minsann gå hem istället. Och så går han hem. Någon dag senare ringer Zimbacca upp honom och ber om en förklaring; han vidhåller då sitt beslut, i protest mot den *allmänna obstruktionen* tänker han vägra delta i mötena.

Nästa steg är att Schusters gäng, som förstås är de som känner sig allra mest handfallna utan ledare, bestämmer sig för att också gå, i ledarens fotspår. I februari lämnar gänget mötesverksamheten. De gör det med en deklaration, "Var hälsade, stora glömmare" (som dock trycks först en månad senare). De föreslår, i en skämtsam, ironisk och hånfull stil, några enkla reflektioner för att få var och en att återerindra sig surrealismen, återgå till utsökta as, och hellre glömma allt än att bli vittne till "äktenskapet mellan herr aktivist och fru god vilja". Texten är

inte lätt att förstå (José Pierre, som uppenbarligen själv skrivit större delen av deklARATIONEN, kallar den i sin bok med surrealistiska deklARATIONER för "relativt hermetisk"), men det tycks som om de helt enkelt brännmärker voluntarismen och frånvaron av briljans hos de andra gruppmedlemmarna. Hela gänget står bakom, Audoin, Courtot, Legrand, Pierre, Silbermann – och alltså inte Bounoure längre.

Under tiden, efter att gänget lämnat gruppen, men innan de publicerat sitt utträde, syns de i en stor intervju i en konsttidning, där de berättar att surrealistgruppen minsann lever och har hälsan, att de strax ska ge ut ett nytt nummer av sin tidskrift och ha en utställning på Moderna Museet i Stockholm ("som är det mest spännande i Europa"). Silbermann talar om att skapa en ny sorts förvirring genom att t ex göra bananskal i glas som man lägger på gatan, och vilken fantastisk "desalienation" som ska uppstå när någon trampar på det och krossar det istället för att halka, och Pierre inflikar att detta är sann terrorism. Pierre får också publicera en lista på 70 stycken konstnärer han tycker om (surrealister och icke-surrealister) med en fullkomligt oinspirerad parafras på Bretons formel från första manifestet, t ex "Bellmer är surrealist i gymnastiken. Benoit är surrealist i kostymen. Ultvedt är surrealist i rörelsen." O s v. (Bretons poäng var ju att framhålla en viss aspekt hos en massa surrealistiska föregångare, som uppenbarligen inte var surrealister i allt. Pierre försöker snarare sammanfatta varje konstnärsskap i ett ord, vare sig det är en surrealist eller ej)

Alla i gruppen blir arga. Det tycks uppenbart att det inte är så att Schustergänget förtigt problemen i gruppen från offentligheten för att skydda gruppen, utan precis tvärtom att de väntade med att offentliggöra problemen i gruppen för att obehindrat få framträda som dess talesmän ytterligare en gång. Särskilt Jean Terrossian blir rasande och skriver genast ett hatbrev. Joubert skriver istället ett förslag till nya riktlinjer för verksamheten. Men överlag är folk så demoraliserade och förvirrade att de flesta börjar luta åt att man kanske ska lägga ner mötesverksamheten, och Jouberts förslag avslås. Den 23 Mars lyckas man samla de flesta till ett möte hemma hos paret Camacho. Då har Joubert istället skrivit ett utkast till en text (under titeln "Timmen noll") som fördömer de föga konstruktiva initiativen från ledarskapet i gruppen, och lägger ner mötesverksamheten tills vidare. Med smärre ändringar antas texten, och blir gruppens deklARATION under titeln "Såll" (*Sas*)

Joubert argumenterar inte alls utförligt för att förklara hur det kom sig att ledarskapets tillbakadragande ledde till total demoralisering och nedläggning istället för demokratisering och nya initiativ i februari 1969. Man kan för all del föreställa sig att det inte var en speciellt entusiasmerande situation, men borde det inte ligga i hans intresse att verkligen motivera just den delen?

Inga regelbundna möten alltså. Under tiden försöker Joubert ta initiativ till en ny verksamhet baserad på lekar/spektakel som kan utföras på olika platser så att man bara behöver mötas i smågrupper (*Pavillon noir*). Och de tjeckiska surrealisterna försöker med långa brev, öppenhjärtligt men pedagogiskt, få de franska ledarna att ta reson.

I Maj skickar så Schuster ut ett skrivelse, där han bedyrar att han visst tycker om dem, och han lovar att ursäkta att de varit dumma mot honom, och lovar att komma på möten och leda verksamheten igen, *på följande villkor*:

1. Man får inte använda ordet "surrealism"
2. Man har möte bara en gång i veckan, med närvaroplikt.
3. Alla som varit surrealist under 60-talet är välkomna att gå med på dessa villkor, UTOM:
  - a) politiska ungdomar som sökt sig till gruppen efter majrevolten
  - b) Joubert, Espagnol, Terrossian, Cabanel, Lagarde, Mayoux, Benayoun och Mansour (som inte nämns vid namn i Schusters brev men tydligt pekas ut personligen ändå, och Courtot skriver ut en förklaring i klartext till dem som vill efteråt). Detta är alltså dem som Schuster upplever som personliga fiender, vilket för många av dem hänger ihop med att de är politiskt aktiva.
4. Ingen får ta med gäster eller nyfikna till möten.
5. Alla måste svara individuellt direkt till honom.

Många, som tycker det är tråkigt utan gruppverksamhet och som är vana vid att bli ledda, nappar på Schusters förslag. De får börja gå på möten igen och vara med och planera hans tidskrift.

Under tiden fortsätter tjeckerna sina övertalningsförsök, och något experiment anordnas inom Jouberts lekverksamhet - alla de franska landsbygdssurrealisterna deltar på varsitt håll, men bara två personer i Paris, och han drar slutsatsen att det nog inte är lösningen på problemen.

Det stora utspelet är sedan den 4/10, när Schuster får ett helt uppslag i dagstidningen för att förklara varför surrealistgruppen inte finns längre, och han passar på med sin "Fjärde sången", en text som inte alls förklarar varför surrealistgruppen upplöstes, utan gör en underlig metafysisk teori om en grundläggande skillnad mellan "evig surrealism och historisk surrealism", och i kraft av denna distinktion ska det på något sätt följa automatiskt att den franska surrealistgruppen inte finns längre. Och naturligtvis nämns inte surrealistgrupperna utomlands (de som var aktiva för stunden var den nyåterfunna tjeckiska, en ny i Brasilien, en ny i England, den nya i Chicago, samt den tio år gamla i Holland, plus spridda kontakter i Portugal, Belgien, Canada, Venezuela och annorstädes); omfattas de av den här plötsliga rörelsen i världsanden eller ej? Han passar också på att göra reklam för sin nya tidskrift *Coupure*, som alltså är bortom den historiska surrealismen. Alla blir förvånade, många blir rasande, det blir många repliker i tidningarna och massor av arga brev och t o m en stor deklaration från tjeckerna. Snälla Schuster, för ett och ett halvt år sedan, när vi skrev Pragplattformen tillsammans, så hade vi ju en förståelse av surrealismens historiska riktning, och specifika förutsättningar och problematiker i nutiden, har du bara glömt det?

Alla de som nappade på Schusters storsinta erbjudande att komma tillbaka allt förlåtet, utgör då kretsen kring den nya "postsurrealistiska" tidskriften. Förutom själva kretsen kring Schuster (fortfarande Pierre, Legrand, Silbermann, Audoin och Courtot) kommer flera andra med (Toyen, Goldfayn, Petr Kral (flykting från Prag 68), LeBrun, Robert Lebel (JJ Lebels pappa, gammal surrealist), Ivsic, LeBrun). Man har också hittat en ny konstnär (Bory), två nya poeter (Baatsch, Bailly) och en person som förutom poet faktiskt är en politisk ungdom (Peuchmaurd). Det är denna grupp som tillsammans med Pierres bästa kompis Ragnar von Holten så till sist står som arrangörer för utställningen "Surrealism?" på Moderna Museet i Stockholm när den väl öppnar i mars 1970. Uppenbarligen får man fortfarande använda ordet, bara man inte gör anspråk på det för sin egen del? Samtidigt lyckas Pierre efter mer än tio års arbete skriva färdigt sin doktorsavhandling i konsthistoria, om "André Breton och måleriet" (man kan notera att det är tio år efter medtävlaren von Holten, och att det inte bör ha varit så svårt, eftersom Breton själv redan skrivit en bok om sina tankar om måleriet...).

Och vad gjorde de andra? Vissa, som Mayoux och Joubert, förblev mest rasande. Men Bounoure, som nyligen varit en del av maktklicken, tar snabbt nya initiativ och lanserar en mycket omfattande enkät "Ingenting eller vadå?" där alla franska 60-talssurrealister uppmanas förklara sin personliga inställning till upplösningen, sina känslor för ordet surrealism och för "1968, myten", och specificera vilken typ av verksamhet de egentligen skulle vilja driva. Hela 32 svar kommer in, från enskilda fransmän och ett kollektivt från tjeckiska surrealistgruppen, de flesta sansat, genomtänkt och ganska konstruktivt.

Ur enkäten bildar så Bounoure ett "surrealistiskt förbund" (initiativtagargruppen innehåller också Bédouin, Benoît, Camacho, Mansour, Parent, Zimbacca). Man har inga större möten, utan har en intern bulletin (*Bulletin de Liaison surréaliste (BLS)*) som organ för idéer, texter, bilder, mycket tematisering av Marcuse & Brown, polemik mot den nya ärkefienden de maoistiska strukturalisterna (*Tel Quel*), mycket antipsykiatri och nordamerikanska indianer, väldigt mycket internationella översikter, tjeckerna är väldigt aktiva medlemmar och holländare, engelsmän, kanadensare och amerikaner relativt aktiva, alla de olika små aktivitetskärnorna och t o m nya grupper på franska landsorten; alltsammans med lekar, lekar, lekar, som kärna och kitt. Joubert förebrådde dem för att inte ta reda ut de gamla konflikterna på en teoretisk, organisatorisk och politisk nivå, men i sin bok nu erkänner han att det nog fanns en poäng med att alls ha en verksamhet och kanske taktiskt riktigt att basera den på lekar.

Under tiden börjar Schuster visa irritation även över sin nya grupp, och åter göra konstiga manövrer. Eftersom det nu rör sig om en liten tidskriftsredaktion och inte om världens ursprungliga surrealistgrupp känner folk inte lika mycket historisk plikt att gå med på saker till varje pris, och Coupure-gruppen delar sig i praktiken redan 1971, alltså efter cirka ett och halvt år, i två halvor, Schustergänget för sig och surrealisterna för sig, med den skillnaden att Legrand deserterar bort från Schustergänget tillbaka till den skapande klicken kring Toyen, som dessutom nu är förstärkt med den där nykomlingen Peuchmaurd. På egen hand sätter Schusterklicken ihop sista numret av *Coupure*, där de också trycker ett tokmaoistiskt flygblad som blivit indraget och dömt för uppvigling, enbart för yttrandefrihetens skull, man kommenterar inte alls att man själv inte skulle vara överens med de politiska vettlösheterna i flygbladet. Ja, även *Coupure* blir indragen och dömd för uppvigling, och Schuster bötfälld. Under tiden träder Toyens gäng fram under gruppnamnet *Maintenant* och börjar ge ut små poesiböcker.

epilog

Gruppen kring *BLS* var helt intern, publikationen spreds endast till surrealister, men man gick slutligen ut i offentligheten 76-77 med boken *La Civilisation surréaliste* och tidskriften *Surréalisme*. Sen hade luften lite grann gått ur, och man övergick till en sporadisk och icke-offentlig verksamhet, det som kallas för "ökenåren".

Maintenant-gruppen fanns kvar åtminstone till senare halvan av 70-talet; samarbetade med en hel del andra surrealister i Frankrike och andra länder men fortsatte att helst inte använda ordet surrealism själva.

Schuster och grabbarna startade det statsfinansierade "surrealismologi"-institutet ACTUAL på 80-talet, till att börja med ett upprop till politikerna att det är en nationell kulturell angelägenhet att säkerställa arkiverandet av och forskningen kring surrealistgruppens dokument. Många surrealisterna blev naturligtvis rasade redan av det, och en stor polemik utspelade sig. Andra surrealisterna tyckte istället att det nog vore bra att hålla sig framme vid grytorna; Abdul Kader el Janaby, som tidigare inte gjort sig känd för att vara fredlig eller nyanserad, gjorde 1986 en intervju med Schuster där denne fick tala fritt om hur dumt det var att tro att man kunde fortsätta med surrealismen efter att den upplöstes, och att för övrigt surrealistgrupperna i England och Belgien är de enda utanför Frankrike som man överhuvudtaget kan räkna som att de någonsin har existerat för att de är de enda som haft en självständig linje (El Janaby nickar och säger inte emot något alls, vi andra undrar om det är i fortsatt brottnings- eller ren bortträngning av gränsen med tjeckiska gruppen som Schuster förnekar just dem någon självständig existens...). Det är dock inte i den intervjun utan i en annan som Schuster klagade över hur han blivit påhoppad av "de blandade smågrupper som låtsas fortsätta en surrealistisk aktivitet".

Under dess "ökenår" fanns surrealistgruppskärnan kring Bounoure kvar, och utökades med t ex Michaël Löwy, men de hade klart mindre verksamhet än flera av de sprattlande dissidentgrupperna, framförallt Jimmy Gladiators Camouflage-grupp (där t ex Guy Girard snart blev en av de pådrivande). Dessa grupper är publikationskåta, oteoretiska, de avstår från att diskutera vem som är surrealist och vems fel allting är, och de är hyperaktiva och dessutom politiska.

Sen plötsligt 1991 gick många från dissidentverksamheterna (framförallt Guy Girard) ihop med kärnan kring Bounoure och slog åter på trumman för att nu är man minsann som förr den riktiga franska surrealistgruppen, ivrigt påhejade av de tjeckiska och de svenska surrealisterna.

En annan version

Eller är det som de åldrade och presenila medlemmarna i Blå Tåget skaldade i *imbecill* nostalgi?:

*60-talet kom och gick
öppet som ett ögonblick
uppror och förförelse
allt va liksom i rörelse*